

ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

©2019 СЕМЕНОВА К. Д., ТАРАСОВА К. І.

УДК 338.1
JEL: F62; F63

Семенова К. Д., Тарасова К. І. Глобальні економічні ризики та проблема економічної безпеки держави

Метою статті є аналіз проблеми глобальних ризиків сучасності. Використовуючи дані експертів Всесвітнього економічного форуму за 2017–2019 рр., авторами виявлено п'ять найнебезпечніших глобальних ризиків із точки зору як імовірності настання, так і масштабу впливу. У результаті дослідження визначено тенденцію у зміні глобальних ризиків протягом останніх років. Відзначається, що головні ризики знаходяться у сфері навколишнього середовища, екології та технологічної безпеки (кібер-ризик). Зроблено акцент на дослідженні глобальних економічних ризиків. Основними факторами глобального економічного ризику виявилися: торговельна війна між США та КНР; великий тягар корпоративного боргу США; кризовий стан ринків країн, що розвиваються; слабка макроекономічна політика Китаю; кібервійни, а також політична та фінансова нестабільність Італії. Перспективами подальшого дослідження в даному напрямку виступає аналіз геополітичних і технологічних ризиків, які підсилюють економічні, а також прогнозування ймовірності виникнення того чи іншого економічного ризику в короткостроковій і середньостроковій перспективах.

Ключові слова: ризик, глобальний ризик, Всесвітній економічний форум, економічний ризик, економічна безпека, фактор ризику.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-38-43>

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 10.

Семенова Катерина Данилівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічного аналізу, Одеський національний економічний університет (вул. Преображенська, 8, Одеса, 65082, Україна)

E-mail: ka_sta@ukr.net

Тарасова Кристина Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри статистики, Одеський національний економічний університет (вул. Преображенська, 8, Одеса, 65082, Україна)

УДК 338.1
JEL: F62; F63

UDC 338.1
JEL: F62; F63

Семенова Е. Д., Тарасова К. И. Глобальные экономические риски и проблема экономической безопасности государства

Целью статьи выступает анализ проблемы глобальных рисков современности. Используя данные экспертов Всемирного экономического форума за 2017–2019 гг., авторы обнаружили пять самых опасных глобальных рисков с точки зрения как вероятности наступления, так и масштаба влияния. В результате исследования определены тенденции в изменении глобальных рисков в последние годы. Отмечается, что главные риски находятся в сфере окружающей среды, экологии и технологической безопасности (кибер-риски). Сделан акцент на исследовании глобальных экономических рисков. Основными факторами глобального экономического риска оказались: торговая война между США и КНР; большой груз корпоративного долга США; кризисное состояние рынков развивающихся стран; слабая макроэкономическая политика Китая; кибервойны, а также политическая и финансовая нестабильность Италии. Перспективами дальнейшего исследования в данном направлении выступает анализ геополитических и технологических рисков, которые усиливают экономические, а также прогнозирование вероятности возникновения того или иного экономического риска в краткосрочной и среднесрочной перспективах.

Ключевые слова: риск, глобальный риск, Всемирный экономический форум, экономический риск, экономическая безопасность, фактор риска.
Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Библ.:** 10.

Семенова Екатерина Даниловна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономического анализа, Одесский национальный экономический университет (ул. Преображенская, 8, Одесса, 65082, Украина)

E-mail: ka_sta@ukr.net

Тарасова Кристина Игоревна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры статистики, Одесский национальный экономический университет (ул. Преображенская, 8, Одесса, 65082, Украина)

Semenova K. D., Tarasova K. I. Global Economic Risks and the Problem of Economic Security of the State

The article is aimed at analyzing the problem of global risks of modern era. Using the data obtained by experts from the World Economic Forum for 2017–2019, the authors found the five most dangerous global risks in terms of both the likelihood of an occurrence and the scale of the impact. The research identifies tendencies in changing global risks over recent years. It is specified that the main risks are found in the sphere of environment, ecology and technological security (cyber-risks). The emphasis is placed on researching global economic risks. The main factors of global economic risk are: the trade war between the United States and China; the large burden of the U. S. corporate debt; the crisis status of the markets in developing countries; China's weak macroeconomic policy; cyberwarfare, as well as Italy's political and financial instability. Prospects for further research in this direction is an analysis of geopolitical and technological risks, which increase economic risks, as well as prediction of the probability of a particular economic risk in both short- and medium-term.

Keywords: risk, global risk, World Economic Forum, economic risk, economic security, risk factor.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 10.

Semenova Kateryna D. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Analysis, Odesa National Economic University (8 Preobrazhenska Str., Odesa, 65082, Ukraine)

E-mail: ka_sta@ukr.net

Tarasova Krystyna I. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Statistics, Odesa National Economic University (8 Preobrazhenska Str., Odesa, 65082, Ukraine)

Стабільне зростання чисельності населення та швидкий прогрес у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій зумовляють і зростання глобальної економіки за розмірами та складністю. Своєю чергою, це зростання посилює глобальні вразливості та може призвести до непередбачуваних наслідків, таких як глобальна пандемія, породжена пересуванням повітрям, атаки в кіберпросторі та каскадні збої процесу товарообігу, спричинені найслабшою ланкою ланцюжку постачання. З огляду на це, особливо важливими стають такі питання, як розробка методів ефективного моніторингу еволюції світової економіки та дослідження механізмів, що сприяють її вразливості [1; 2].

Щороку Всесвітній економічний форум публікує авторитетний звіт про стан світової економіки та визначає ризики, які можуть виявитися найбільш імовірними з точки зору вірогідності прояву.

Питаннями аналізу специфічних глобальних ризиків займаються й такі великі консалтингові компанії, як PricewaterhouseCoopers і KPMG, які пропонують аналітичні записки з аналізу світових кібер-ризиків, технологічних ризиків тощо.

Приділяють увагу аналізу цієї проблеми й окремі вітчизняні та іноземні науковці, серед яких варто виділити Н. В. Белікову, С. М. Внучко, О. В. Кислицьку, А. В. Линенко, Р. М. Лі, П. В. Пронозу, О. В. П'янку, Н. В. Ткаченко та багатьох інших.

Швидкоплинність часу, яка породжує появу нових глобальних і регіональних ризиків, зумовлює необхідність аналізу світових тенденцій як джерел деструктивних факторів для економічної безпеки України.

Метою роботи є дослідження найбільш впливових глобальних ризиків сучасності, виявлення тенденцій у їх зміні, а також вивчення впливу світових ризиків на економічну безпеку держави.

Глобальний ризик – це поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій, здатних завдати шкоди або збитку, що виступає масштабним за своїм характером і впливом. Задля того, щоб віднести той чи інший ризик до категорії глобальних, він повинен відповідати таким критеріям:

- ✦ *глобальний масштаб* – ризик повинен мати потенціал впливу як мінімум у трьох країнах або на двох континентах;
- ✦ *міжгалузєва релевантність* – ризик повинен впливати як мінімум на три галузі господарювання;
- ✦ *економічний збиток* – у випадку реалізації ризик може призвести до економічного збитку в розмірі 10 млрд дол. США чи більше;
- ✦ *невизначеність* – існує невизначеність щодо того, як ризик проявиться протягом подальших 10 років;
- ✦ *множинність учасників* – глобальний ризик повинен зачіпати життя мільйонів людей [3–5].

Виділяють п'ять основних видів глобальних ризиків, коротку характеристику яких наведено в *табл. 1*.

Фахівці Всесвітнього економічного форуму кожного року виділяють п'ять найбільш імовірних глобальних ризиків і п'ять ризиків із найбільшим фактором впливу. Найбільш імовірні ризики за останні роки наведені в *табл. 2*.

Таким чином, найбільш імовірними ризиками останніх років виявляються екологічні та технологічні ризики, чисельність яких постійно зростає: ще десять років тому найбільш імовірними виступали економічні та геополітичні ризики [1]. Така ж ситуація склалась і з іншою градацією ризиків – за масштабом їх впливу (*табл. 3*).

Найбільш уразливими ризиками за цією градацією виявляються: глобальний геополітичний ризик,

Таблиця 1

Класифікація глобальних ризиків

Тип глобального ризику	Характеристика
Економічні	Ризики, що викликають найбільшу стурбованість з точки зору ймовірності їх виникнення та впливу на макроекономіку, починаючи з фінансових систем та інфраструктури і закінчуючи нестабільністю цін і регулятивними питаннями
Екологічні	Ризики, що викликають найбільшу стурбованість у сфері навколишнього середовища, починаючи з ризиків стихійних лих і закінчуючи ризиками незворотного забруднення навколишнього середовища, перепромислу біоресурсів
Геополітичні	Ризики, що викликають найбільшу стурбованість з точки зору зовнішньої та внутрішньої політики держав і політичних блоків, неможливості дипломатичного врегулювання конфліктів, зростання організованої злочинності, тероризму, корупції та широкого поширення нелегальної торгівлі
Соціальні	Ризики, пов'язані з нестабільністю динаміки населення, соціальною стабільністю і виживанням людини
Технологічні	Ризики згубного впливу результатів або самого процесу виробництва на здоров'я людини та на навколишнє середовище

Джерело: систематизовано за даними [1; 3; 4].

Перелік глобальних ризиків з найбільшою ймовірністю виникнення, 2017–2019 рр.

№ з/п	Рік		
	2017	2018	2019
1	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища
2	Екстремальні погодні явища	Стихійні лиха	Відмова від пом'якшення наслідків зміни клімату
3	Екстремальні погодні явища	Кібератаки	Стихійні лиха
4	Масштабні терористичні атаки	Шахрайство або крадіжка даних	Шахрайство або крадіжка даних
5	Масовий інцидент шахрайства / крадіжки даних	Відмова від пом'якшення наслідків зміни клімату	Кібератаки

Джерело: систематизовано за даними [6; 7].

Таблиця 3

Перелік глобальних ризиків із найбільшим ступенем впливу, 2017–2019 рр.

№ з/п	Рік		
	2017	2018	2019
1	Зброя масового ураження	Зброя масового ураження	Зброя масового ураження
2	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища	Відмова від пом'якшення наслідків зміни клімату
3	Криза браку води	Природні катастрофи	Екстремальні погодні явища
4	Природні катастрофи	Відмова від пом'якшення наслідків зміни клімату	Криза браку води
5	Відмова від пом'якшення наслідків зміни клімату	Криза браку води	Природні катастрофи

Джерело: систематизовано за даними [6; 7].

пов'язаний із існуванням зброї масового ураження, соціальний ризик імовірності браку питної води; очолюють список, як і завжди протягом останнього періоду, екологічні ризики.

Проаналізувавши тенденції останніх років, ми дійшли висновку, що саме екологічні ризики, а також ризики кіберсистем будуть все частіше потрапляти в розроблені рейтинги.

Водночас варто відмітити, що, незважаючи на те, що глобальні економічні ризики не потрапляли до рейтингу вже чотири роки (ризик шоків цін на енергоносії у 2016 р.), саме ці ризики та загроза економічній безпеці як окремих підприємств, так і держав у цілому, викликають велике занепокоєння світових експертів. Респонденти Всесвітнього економічного форуму відзначили свою стурбованість погіршенням міжнародної економічної кон'юнктури: переважна їх більшість очікує погіршення стану економічної безпеки, що пов'язане з «економічними протистояннями основних держав» (91%) та «стиранням багатосторонніх торгових правил та угод» (88%) [6].

Занепокоєння економічною безпекою та проблемою глобальних економічних ризиків висловлюють і національні економісти. З цього приводу нами

проведено більш детальне дослідження глобальних економічних ризиків і виявлені основні їх фактори.

Першим із цих факторів варто відзначити перетворення торгового конфлікту між США та КНР у повномасштабну торговельну війну [8]. Так, Китай і США почали переговори з вирішення поточного торгового спору, а уряд США вирішив призупинити подальше підвищення тарифів на китайські товари. Однак це може виявитись тимчасовим перемир'ям, адже вимоги США стосовно вирішення спірних питань, що стосуються передачі технологій та крадіжок інтелектуальної власності, залишаються невирішеними. Існує й ризик того, що торговельні конфлікти будуть загострюватися і на інших ринках. На цей час існує ризик, пов'язаний з погрозами з боку США ввести додаткові тарифи на імпорту автомобілів з ЄС, що призведе до більш широкого торговельного конфлікту, коли ЄС спробує захистити свої інтереси.

З огляду на зростаюче негативне ставлення з боку таких країн, як Німеччина, Великобританія, Канада та Австралія, до проблем національної безпеки стосовно китайських мережевих провайдерів, таких як Huawei, існує ризик того, що ряд нових країн може бути втягнутий у технологічну торговельну війну з міжнародними компаніями. У будь-якому

з цих випадків очікується скорочення обсягів світової торгівлі, зростання інфляції, зниження купівельної спроможності споживачів, стагнація інвестицій та уповільнення зростання світової економіки.

Не менш важливим фактором ризику виступає тязар корпоративного боргу США, який може перетворити спад економіки в рецесію – падаючі споживчі настрої та показники виробничої активності підкреслюють погіршення перспектив економіки країни. Завдяки довгому періоду наднизьких процентних ставок корпоративний борг у процентному відношенні до ВВП виріс майже до 47%, що вище попереднього піку під час світової фінансової кризи 2008–2009 рр. Крім того, якість цього боргу впала, оскільки більше половини корпоративного боргу США має рейтинг BBB – найнижчий інвестиційний рівень. У цьому сценарії рецесія в США значно посилить глобальне уповільнення зростання економіки, оскільки інші країни постраждають від зниження попиту США на товари та зниження обсягів інвестицій з цієї держави.

Причиною поширення глобального економічного ризику є також розвиток широкомасштабної кризи на ринках, що розвиваються. У 2018 р. багато з цих ринків постраждали від валютної нестабільності, перш за все в результаті посилення монетарної політики США та зміцнення долара. У декількох випадках (Туреччина, Аргентина) поєднання цих чинників із політичною нестабільністю та невдалою внутрішньою політикою призвело до повномасштабної валютної кризи. Якщо інвестори вирішать покинути такі ринки, валютні кризи переростуть у повномасштабні банківські, що чинитиме тиск на світову економіку [8].

У Китаї відбувається зрушення в бік більш слабких параметрів макроекономічної політики в результаті ескалації торговельного конфлікту із США. Існує ризик того, що в зусиллях уряду з підтримки економіки будуть допущені політичні помилки. Це, своєю чергою, здійснить згубний вплив на країни Латинської Америки, Близького Сходу та Африки на південь від Сахари, які виграли від більш раннього буму цін на сировинні товари, викликаного Китаєм. Крім того, з огляду на зростаючу залежність західних виробників і роздрібних торговців від попиту в Китаї й на інших ринках, що розвиваються, безладний спад зростання в Китаї буде мати серйозні глобальні наслідки.

Ще однією загрозою економічній безпеці виступає дефіцит постачання нафти, який може призвести до глобального руйнівного стрибка цін на паливо. З одного боку, ринкові побоювання з приводу дефіциту постачання палива зменшилися з того часу, як США наклали санкції на основних покупців іранської нафти; а збільшення видобутку в Саудівській Аравії та Росії призвело до падіння цін на нафту марки Brent [7]. З іншого боку, ризик серйозних перебоїв з постачанням залишається вірогідним: якщо США вдасться

ефективно протистояти іранським «танкерам-примарам», а також укласти угоди з іншими імпортерами, щоб перевести свої бази постачальників з Ірану, поставки нафти можуть значно скоротитись, а ціни зрости.

Не менш важливим фактором посилення впливу глобальних економічних ризиків є порушення підприємницької та державної діяльності масштабними кібератаками, адже їх частота та ступінь впливу зростають настільки, що корпоративні та урядові мережі можуть бути знищені або ними можуть маніпулювати протягом тривалого періоду.

Кібервійна ведеться за допомогою широкого кола різних суб'єктів – як державних, так і злочинних мереж, і використовує різноманітні методи. Багато атак останніх періодів були зосереджені на застосуванні програм, які, використовуючи вразливості мережі, вимагають сплати викупу. Ці напади цілком можуть бути частиною більш широких зусиль різних суб'єктів щодо «каліцтва» конкуруючих урядів та економік і включають зусилля, спрямовані або на пошкодження фізичної інфраструктури кібератаками, або на отримання доступу до конфіденційної інформації. Велика та широко розповсюджена кібератака похитне віру споживачів у безпеку Інтернету та поставить під загрозу мільярди доларів щоденних транзакцій.

Кібератаки також включають напади на промислові системи управління. Поряд зі зростаючою кількістю порушень безпеки, загальна вартість кіберзлочинності для кожного підприємства у 2019 р. зросла в середньому на 12%. Дослідження, проведене аналітичною компанією Ponemon Institute, показало, що банківська та комунальна сфери продовжують мати найвищі збитки в результаті кіберзлочинів, які порівняно із попереднім роком зросли на 11% та 16% відповідно [9, р. 11]. При цьому успішність кібератак порівняно із 2015 р. підвищилась на 10,6% (рис. 1).

Найбільш вірогідними цілями подальших кіберзлочинів виступають сфери освіти та роздрібно торгівлі (рис. 2).

Загальний розмір збитків від кібератак протягом минулого року склав більш ніж 3 млрд дол. США, що ще раз підкреслює необхідність урахування цієї загрози під час аналізу економічної безпеки держав.

Останнім важливим фактором глобального економічного ризику є політична та фінансова нестабільність в Італії, що може призвести до банківської кризи. Після позитивного зростання у 2016–2017 рр. італійська економіка зазнала скорочення у 2018–2019 рр. через ситуацію внутрішньої політичної та економічної невизначеності та погіршення перспектив світової торгівлі. У світі фахівці очікують уповільнення зростання реального ВВП з 0,8% у 2018 р. до 0,2% у 2019 р. Існує і ризик більш глибокого спаду, якщо довіра інвесторів призведе до ще одного стрибка прибутковості облігацій. Тригером для цього може

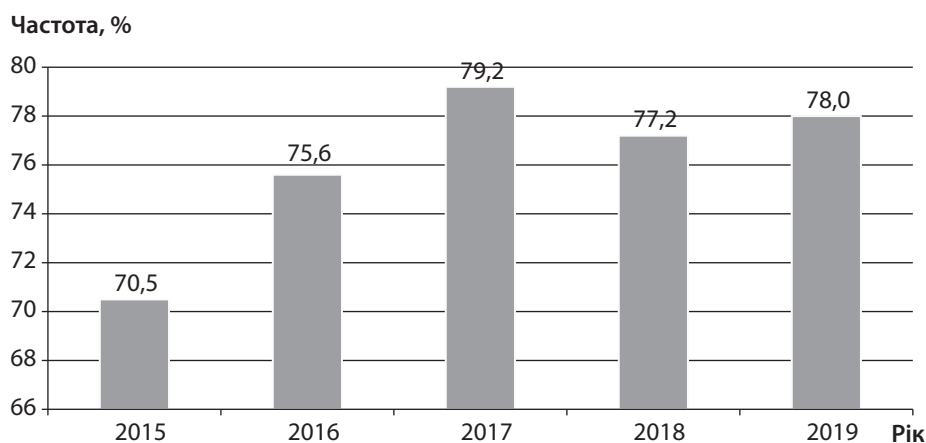

Рис. 1. Частота успішних кібератак у світі, %

Джерело: побудовано за даними [10, р. 7].

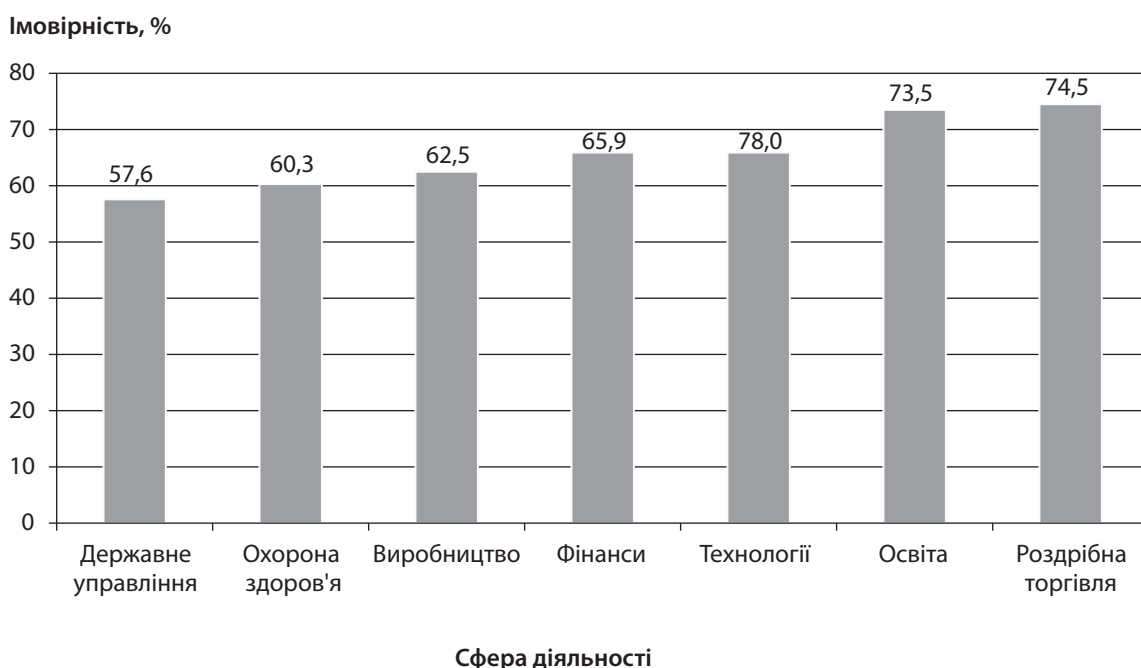

Рис. 2. Імовірність виникнення кіберзагрози в різних сферах діяльності протягом наступних 12 місяців, %

Джерело: побудовано за даними [7; 10].

бути проведення дострокових загальних виборів після можливого розколу правлячої коаліції або іншого протистояння бюджету. З урахуванням того, що державний борг Італії вже перевищує 130% ВВП, а значні суми, як і раніше, утримуються внутрішніми банками, це може, своєю чергою, призвести до банківської кризи. Оскільки Італія є третьою за величиною економікою Європи, такий сценарій буде впливати на загальне зростання ВВП регіону, піддавати ризику інші європейські банки, які володіють італійськими активами, і призводити до нестабільності на світових фінансових ринках.

ВИСНОВКИ

Експертами Всесвітнього економічного форуму, що відбувся в Давосі у 2019 р., визначено основні

глобальні ризики сучасності, які загрожують безпеці держав. Ці глобальні ризики визначено відповідно до сформованої класифікації за п'ятьма групами: економічні, екологічні, геополітичні, соціальні та технологічні. Однак фактично в більшості випадків вплив окремих ризиків тією чи іншою мірою зачіпає не одну конкретну групу, а всі або кілька. Для віднесення конкретних ризиків до певної групи традиційно визначаються найбільш суттєві ознаки для кожної з них. Відмітимо, що до групи глобальних економічних ризиків належать ситуації й умови, що роблять істотний вплив на макроекономіку. Це економічні спади в ключових економіках; кризові явища в інфраструктурних системах; цінова нестабільність на ринках енергоносіїв, сировини, агропромислової продукції; падіння цін на активи, критичне боргове

навантаження; зниження ліквідності; інфляційний тиск; фінансові кризи; банкрутства; безробіття; неповна зайнятість тощо.

Незважаючи на те, що експерти Форуму вже декілька років не відзначали економічні ризики серед п'ятірки найбільш імовірних і небезпечних, вони, разом із тим, відмічали занепокоєність глобальною економічною ситуацією. Нами розглянуті одні з основних, на наш погляд, факторів, що можуть викликати посилення економічних ризиків у найближчому майбутньому. Тому як ніколи гостро стоїть проблема оцінки саме глобальних економічних ризиків, необхідність їх аналізу, розгляду сценаріїв розвитку й управління ними з метою збереження економічної безпеки держав. ■

ЛІТЕРАТУРА

**1. Мазурок П. П., Одягайло Б. М., Кулішов В. В., Са-
зонець О. М.** Глобальна економіка : навч. посіб. Львів : Магно-
лія 2006, 2011. 208 с.

2. Кулішов В. В. Сучасні проблеми глобальної еконо-
міки. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 8–11.

3. Глобальные риски XXI века: пределы регулиро-
вания / под ред. Н. П. Шмелёва и др. М. : Ин-т Европы РАН,
2013. 142 с.

4. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2016–
2017 / World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

5. Волобуєва Ю. Ю. Ризики у сучасних політичних
процесах. *Філософія і політологія в контексті сучасної куль-
тури*. 2013. Вип. 6 (4). С. 74–78.

6. The Global Risks Report 2019 / World Economic Forum.
URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf

7. Global Cyber Risk Perception Survey 2019. URL:
[https://www.microsoft.com/security/blog/wp-content/up-
loads/2019/09/Marsh-Microsoft-2019-Global-Cyber-Risk-Per-
ception-Survey.pdf](https://www.microsoft.com/security/blog/wp-content/uploads/2019/09/Marsh-Microsoft-2019-Global-Cyber-Risk-Perception-Survey.pdf)

8. Cause of concern? The top 10 risks to global economy /
A report by The Economist Intelligence Unit. URL: http://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Top_10_risks_to_the_global_economy.pdf?mkt_tok=eyJpIjoiTkdhGa1IXVTROMIZsTW1FNClS-InQiOiI3XC9VSnkxdUFiYkIHU0ZtWFJQK1JkSk03eXdBSWhLRVl3bGV0dk1IMEZzUHloSmJrak0cnhISm5VZWYrNDYxYlYp3ZW1t-

K3RFSTNWY1FQOVhJd1RHU3RFMVBzVE9ZeDdQXC81aHBQa-E1sbE5iTWZsTGN3eW9yREZFS2VlcnNGNmKzln0%3D

9. The cost of cybercrime// Ninth annual cost of cyber-
crime study. Unlocking the value of improved cybersecurity
protection. Ponemon Institute, 2019. 45 p. URL: https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-96/accenture-2019-cost-of-cybercrime-study-final.pdf

10. 2019 Cyberthreat Defense report. URL: <https://www.imperva.com/resources/reports/CyberEdge-2019-CDR-Report-v1.1.pdf>

REFERENCES

“Cause of concern? The top 10 risks to global economy”.
A report by The Economist Intelligence Unit. http://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Top_10_risks_to_the_global_economy.pdf?mkt_tok=eyJpIjoiTkdhGa1IXVTROMIZsTW1FNClS-InQiOiI3XC9VSnkxdUFiYkIHU0ZtWFJQK1JkSk03eXdBSWhLRVl3bGV0dk1IMEZzUHloSmJrak0cnhISm5VZWYrNDYxYlYp3ZW1t-K3RFSTNWY1FQOVhJd1RHU3RFMVBzVE9ZeDdQXC81aHBQa-E1sbE5iTWZsTGN3eW9yREZFS2VlcnNGNmKzln0%3D

“2019 Cyberthreat Defense report”. <https://www.imperva.com/resources/reports/CyberEdge-2019-CDR-Report-v1.1.pdf>

Global Cyber Risk Perception Survey 2019. <https://www.microsoft.com/security/blog/wp-content/uploads/2019/09/Marsh-Microsoft-2019-Global-Cyber-Risk-Perception-Survey.pdf>

Globalnyye riski XXI veka: predely regulirovaniya [Global risks of the XXI century: the limits of regulation]. Moscow: In-t Yevropy RAN, 2013.

Kulishov, V. V. “Suchasni problemy hlobalnoi ekonomiky” [Modern problems of the global economy]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 3 (2013): 8-11.

Mazurok, P. P. et al. *Hlobalna ekonomika* [Global economy]. Lviv: Mahnoliia 2006, 2011.

Schwab, K. “The Global Competitiveness Report 2016-2017”. World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf

“The cost of cybercrime”. Ninth annual cost of cyber-
crime study. Unlocking the value of improved cybersecurity
protection. Ponemon Institute, 2019. https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-96/accenture-2019-cost-of-cybercrime-study-final.pdf

“The Global Risks Report 2019”. World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf

Volobueva, Yu. Yu. “Ryzyky u suchasnykh politychnykh protsesakh” [Risks in current political processes]. *Filosofia i politohiia v konteksti suchasnoi kultury*, no. 6 (4) (2013): 74-78.